

Knooppunt tussen netwerken.

De betekenis van de kerkelijke vrijwilliger bij Justitiepastoraat voor de plaatselijke geloofsgemeenschap

Inleiding

'Ex-gedetineerden hartelijk ontvangen', dat is waar het bij Kerken met Stip blijkens de folder om draait. Vrijwilligers zijn er hartstochtelijk mee bezig, ex-gedetineerden vinden zo een huis voor de ziel en kerken kunnen in die hartelijkheid hun kloppende hart herontdekken. Op een ontmoetingsdag van de vereniging van Kerken met Stip worden hartverwarmende verhalen gedeeld, verlegenheden trouwens ook, maar hoe het nu precies gaat met die hartelijke ontvangst is nog nauwelijks onderzocht.¹ In deze bijdrage geef ik een voorzet voor onderzoek op dit gebied, waarbij de bezoekers van de ontmoetingsdag als werkvelddeskundigen verzocht worden betrokken te zijn als partners in het onderzoek. Ik zet in bij de *praktijk* met een casus uit het vrijwilligerswerk bij justitiepastoraat. Van daaruit probeer ik het *probleemveld* in beeld te krijgen: wat is mogelijk een probleem? Vervolgens formuleer ik enkele *vragen* rond de betekenis van de kerkelijke vrijwilliger voor de geloofsgemeenschap? Ik eindig met een inspirerend *Bijbels beeld*.

In het onderzoek kunnen verschillende niveaus worden onderscheiden. Op mesoniveau kan de vraag gesteld worden: wat doet 'kerk met stip' met parochie of gemeente? Hier ligt mijn vraag een niveau lager, op microniveau: wat doet de kerkelijke vrijwilliger met de geloofsgemeenschap die 'kerk met stip' is of wil zijn? De vraag veronderstelt wederkerigheid, dus tegelijk is de omgekeerde vraag aan de orde: wat doet 'kerk met stip' met de vrijwilliger en met gemeentelid/parochiaan? Mijn focus is gericht op de vrijwilliger.

Ik heb er een beeld bij. Als ik in een trein met wifi het internet op wil, dan moet ik eerst verbinding maken met een netwerk. Mijn computer geeft daar een plaatje bij: een huisje tussen mijn computer aan de ene kant en het internet aan de andere kant. Daartussen lopen lijntjes. Dat zijn de verbindingen: aan de ene kant verbinding A tussen de thuiscomputer, die zie ik als de eigen geloofsgemeenschap, en het netwerk huisje; aan de andere kant verbinding B tussen het netwerk huisje en het internet, dat zie ik als het web van justitiepastoraat. Als ik geen verbinding heb, dan staat er een rood kruis door die lijntjes. Ik zie de vrijwilliger voor me als dat huisje, een knooppunt tussen netwerken. Dat huisje verbeeldt ook dat de thuissituatie van de vrijwilliger mee een rol speelt. Ik kijk hier vooral naar verbinding A.

Casus

Toen ik in 2006 begon te werken als predikant van de St. Jan in Maastricht en via kennismakingsbijeenkomsten veel gemeenteleden leerde kennen, werd ik op een van die ontmoetingen geraakt door het verhaal van een ouder echtpaar. Zij waren in het verleden vrijwilligers geweest in wat toen nog de gevangenis van Maastricht heette, voor zover ik me herinner vooral kerkvrijwilligers. Ze vertelden enthousiast hoe mooi ze dat werk hadden gevonden, het bijwonen van de kerkdiensten, de contacten met de gedetineerden en met de predikant, hoe ze het met plezier hadden gedaan en hoe fijn ze het hadden gevonden om op die manier hun geloof te praktiseren en de gemeente van de St. Jan te vertegenwoordigen in de bajes. Zij spraken in de voltooid verleden tijd.

Ik werd geraakt door hun enthousiasme over en hun inzet voor een stuk vrijwilligers-

¹ Prof. J. Wissink, 'Kerken met stip: wat doet het met de kerk?', lezing ontmoetingsdag KmS, 02-10-2012, Breda

werk dat totaal nieuw voor me was. Het maakte me nieuwsgierig, maar ik voelde bij mezelf ook verbazing opkomen: hoe kwam het dat ik deze enthousiaste vrijwilligers nog nooit ergens in de gemeente was tegen gekomen? Ze vertelden zelf dat ze inmiddels niet meer zo betrokken waren bij de kerkelijke gemeente. Achteraf gezien heb ik de indruk dat de betekenis van hun input voor de geloofsgemeenschap gering was en omgekeerd gold dat ook voor de belangstelling van de geloofsgemeenschap voor deze vrijwilligers. Hun aanwezigheid op de kennismakingsbijeenkomst met de nieuwe predikant was des te opvallender.

Mijn verbazing kwam voort uit wat ik het eenrichtingsverkeer noem. Deze vrijwilligers waren actief betrokken bij het justitiepastoraat (verbinding B), maar zij hadden geen contact meer met de geloofsgemeenschap (verbinding A). Ze deden hun vrijwilligerswerk vanuit en namens die kerkelijke gemeente, maar er was geen terugkoppeling. Er stond een rood kruis door de verbinding met de thuisbasis. De bajes was hun alternatieve kerk geworden.

In het vervolg bekijk ik deze situatie van wat meer afstand, probeer ik het probleemveld te overzien en de vragen in kaart te brengen.

Probleemveld

Er staat naar mijn indruk nogal wat spanning op het 'huisje' van de vrijwilliger tussen thuisbasis en het web van het justitiepastoraat. Aan de ene kant wordt in de literatuur benadrukt hoe belangrijk de vrijwilligers en de maatjes zijn; daarin zijn hoge verwachtingen verpakt (*Handboek justitiepastoraat*, 2009, 275-291). Aan de andere kant weet ik uit mijn onderzoek naar vrijwilligers in het pastoraat hoe weerbarstig de praktijk vaak is. Het werk van vrijwilligers die pionieren op een nieuw gebied aan de rand van de kerk sluit niet altijd aan bij de bestaande structuren en machtsverhoudingen in de geloofsgemeenschap. Daar komt bij dat het voor nieuwelingen lastig is om binnen te komen in een geloofsgemeenschap, zoals het omgekeerd voor de geloofsgemeenschap niet meevalt om zich daarop echt in te stellen (Schelling 1996). Als het klopt dat hier spanningen kunnen ontstaan, dan vermoed ik dat de druk voor een belangrijk deel komt te liggen bij de vrijwilliger. Een ontmoetingsdag van Kerken met Stip is een goede gelegenheid om ervaringen op dit gebied te delen. In de relatie tussen vrijwilliger en geloofsgemeenschap zijn vast nog andere punten die aandacht vragen, maar ik verken hier de mogelijke druk op de vrijwilliger. Ik doe dat in twee stappen.

1. Mijn eerste stap is een vermoeden. Vanuit de geschiedenis van de vrijwilligers in het justitiepastoraat, bij de inzorg zal ik maar zeggen, is de aandacht gericht op verbinding B. Daar zijn de ervaringen met de inbreng van de vrijwilligers goed. Ik begrijp die gerichtheid: hier ligt het belang van de justitiepastores en de gedetineerden en hier ligt vermoedelijk ook de loyaliteit van de vrijwilliger; die heeft er bewust voor gekozen om iets te doen met gedetineerden. Bovendien geldt binnen justitiepastoraat de regel om de ervaringen met gedetineerden onder elkaar te houden, vanwege de vertrouwelijkheid en de bescherming van vrijwilliger en gedetineerde. De vraag is wel of dat elke terugkoppeling naar de zedende gemeente moet uitsluiten. Hoe dat zij, in de literatuur kom ik nauwelijks iets tegen dat wijst op de betrokkenheid van en de terugkoppeling naar de geloofsgemeenschap, dus verbinding A. Dat klopt met het oudere echtpaar uit mijn casus.

Dit vermoeden wordt bevestigd door het onderzoek van justitiepastor Yolanda Kragt naar de motivatie van de vrijwilligers in de PI in Sittard (Kragt 2007). Daaruit blijkt dat de eigen kerk alleen wordt genoemd bij de werving. Mensen zijn vrijwilliger geworden door een oproep in het kerkblad of in de kerk. Maar bij de motivatie wordt de relatie met de eigen kerk niet genoemd. Vrijwilligers doen dit werk omdat ze het van belang vinden voor zichzelf, of voor de gedetineerde of uit naastenliefde of christelijk geloof. Onderzocht zou moeten worden of dit elders ook zo is en welke factoren een rol spelen bij het ontbreken van de eigen geloofsgemeenschap in de motivatie.

In verband met het thema van de lezing gaat het me om iets anders. Ik vraag me af of deze geschiedenis van de vrijwilligers bij justitiepastoraat doorwerkt bij de vrijwilligers in Kerken met Stip. Dat zou kunnen gebeuren doordat het deels dezelfde vrijwilligers

zijn; of door de betrokkenheid van justitiepastores als gangmaker of adviseur; of door bestaande verwachtingspatronen rond vrijwilligerswerk met gedetineerden die koloniserend inwerken op de geloofsgemeenschap. Onderzocht moet worden of en hoe deze doorwerking een rol speelt in de relatie tussen kerkelijke vrijwilligers en de geloofsgemeenschap. Deze kwestie kan een probleem vormen bij de zorg voor de vrijwilligers in de Kerk met Stip. Op verbinding B zijn de justitiepastores gespitst op de begeleiding van de vrijwilligers; voor het delen van ervaringen en voor de aandacht voor elkaar. Justitiepastores doen dit naar tevredenheid van de vrijwilligers (Kragt, 33). Maar wie zorgt voor de begeleiding op verbinding A, in de geloofsgemeenschap? Is dat goed geregeld?

2. Mijn tweede stap is een beknopte analyse van de invloed van de hedendaagse cultuur op de relatie tussen vrijwilliger en geloofsgemeenschap (De Hart, 2011). Ik noem drie factoren die me hier van belang lijken.

- Als gevolg van de *individualisering* is de kerkelijke binding veranderd, minder vaststaand, meer incidenteel en flexibel. Geloofsgemeenschappen zijn vloeibaar en licht geworden. Dat kan betekenen dat men zich wel wil inzetten voor (ex-)gedetineerden, maar geen behoefte heeft aan een relatie met de geloofsgemeenschap, althans niet al te nadrukkelijk. Een ander gevolg is dat de contacten beperkt blijven tot subgroepen van de geloofsgemeenschap. Men beweegt zich in de eigen netwerkjes en heeft minder of geen contact met andere netwerken in de geloofsgemeenschap.

- Daarbij komt dat voor mensen met een wat meer gedistantieerde kerkelijkheid eerder de professionele pastor het gezicht van de kerk is dan de gemeenteleden/parochianen. De pastor is het zogenaamde *toegangspunt* van de geloofsgemeenschap. De contacten met deze pastor zijn vaak punctueel, min of meer eenmalig rond een bepaald aanbod, zoals een uitvaart, een trouwdienst, een doop.

- Een derde factor is de toegenomen verscheidenheid aan *geloofsopvattingen* en spiritualiteiten. Die verschillen in geestelijke beleving ondersteunen de ontwikkeling van meerdere netwerkjes binnen de geloofsgemeenschap. De verscheidenheid vergroot de keuzemogelijkheid en dat geeft een gevoel van vrijheid, maar het maakt ook onzeker. Die onzekerheid wordt nog versterkt door de afnemende kennis van geloof en Bijbel en verminderde bekendheid met de manieren van doen binnen de geloofsgemeenschap.

Dit punt lijkt mij van belang voor Kerken met Stip. In het justitiepastoraat moeten vrijwilligers ook met hun eigen geloof beschikbaar willen zijn en dat maakt hen kwetsbaar. Daarvoor is nodig dat de vrijwilliger spiritueel ondersteund wordt (Furet 1987, 141). Het is helemaal niet zo makkelijk om je praktische presentie te verbinden met je geloofs-overtuiging. Het kan je geloof ook onderuit halen of omvormen. De omgang met (ex-)gedetineerden doet iets met jezelf, maar ook met je geloof. Het zou boeiend zijn om te onderzoeken of en hoe het geloof of de spiritualiteit van vrijwilligers en maatjes verandert. Maar het punt is dat je in de geloofsgemeenschap dus rekening moet houden met heel verschillende spiritualiteiten. Hoe wordt er in de geloofsgemeenschap met die verscheidenheid in spiritualiteit omgegaan? Worden de vrijwilligers daarin in hun eigen kerk goed ondersteund?

Kortom: onder invloed van de hedendaagse cultuur is de relatie tussen vrijwilligers en geloofsgemeenschap losser geworden. Kun je nog wel spreken van **de** betekenis van **de** vrijwilliger voor **de** geloofsgemeenschap? Moet je niet werken met meerdere betekenissen, verschillende voor elke kerkelijke vrijwilliger en voor verschillende netwerkjes binnen de geloofsgemeenschap? Hoe gaat de leiding van de geloofsgemeenschap daarmee om: de pastor en de kerkenraad/het parochiebestuur? Dat lijkt me het probleemveld en ik kan me voostellen dat het probleem dan is de spanning in het huisje van de vrijwilliger.

Vragen: Taken van maatjes

Vanuit dit probleemveld noem ik nu enkele vragen die ik zou willen onderzoeken. Ik verbind de vragen aan de verschillende taken van de maatjes in Kerken met Stip. In de literatuur kom ik de volgende taken tegen:

- opvangen, belangstelling tonen, op gemak stellen en wegwijs maken in de gemeen-

schap. De rol van de gastheer of gastvrouw.

- wegwijs maken in de viering en de liturgie. De rol van de instructeur.
- de kring van sociale contacten vergroten, bv. bij de koffie na de viering voorstellen aan medegelovigen en verder bemiddelen naar andere sociale contacten en zo helpen een goed netwerk op te bouwen i.p.v. het oude, slechte netwerk. De rol van de netwerker.
- praktische hulp door mee te gaan naar overheidsinstellingen, sociale dienst etc. De rol van de bemiddelaar of manusje van alles.
- zorg dragen voor pastoraal contact. De rol van de verwijzer of van de pastor.
- voorafgaand aan alles misschien nog het bezoek in de gevangenis, voor de 'warme' overdracht. Dat is ook vooral een pastorale rol.

Deze taken veronderstellen het een en ander en daarin zie ik zowel kansen als risico's in de relatie tot de eigen geloofsgemeenschap. Ik loop de vijf rollen na.

1. De rol van de *gastheer of -vrouw* veronderstelt allereerst dat de vrijwilliger zelf thuis is en zich ook thuis voelt in de geloofsgemeenschap, zowel in de liturgie als in de gemeenschap met haar eigenaardigheden, sterke en zwakke kanten. Bovendien veronderstelt het sociale en communicatieve vaardigheid en een open, belangstellende houding. Het vereist ook lef om eerlijk te zijn en de boel niet mooier voor te stellen dan die is. Die verleiding is er, zeker als je enthousiast bent over jouw Kerk met Stip en je daarmee vereenzelvigd, maar de kritische distantie verliest.

De kans in deze rol is dat je krediet verdient voor jouw kerk en bijdraagt aan een goed imago en een gastvrije sfeer. Maar dat heeft een keerzijde: hoe reageert de geloofsgemeenschap? Wordt je krediet ook erkend en zo ja, door wie? Er is nog een andere keerzijde. Ik heb een tijdje meegewerkt in een missionair werkgroepje van een gemeente en daardoor kreeg ik oog voor de ongestuurde trekjes van onze gemeente: de naar binnen gekeerde en onbegrijpelijke liturgische gewoontes; de vanzelfsprekendheden in gebruiken en geloofsopvattingen van de gemeenschap (Schelling 1996, 77-85). Hier biedt de vrijwilliger de geloofsgemeenschap een kans: leren kijken met de ogen van een nieuweling naar de eigen gebreken en zo een steeds lerende en zich hervormende kerk te zijn, maar het risico is duidelijk: niet iedereen in de gemeente wil dat zien of horen. Sommigen zijn gehecht aan het vertrouwde. Dan komt de vrijwilliger tussen twee vuren te zitten: meeleven met de gast en trouw aan de geloofsgemeenschap.

Die dubbele trouw naar de ex-gedetineerde én naar de eigen geloofsgemeenschap is niet vanzelfsprekend. Ik noemde het net: in deze tijd kiezen vrijwilligers taken uit die ze zelf leuk vinden en hen niet te lang binden (subjectivering). Velen staan losser tegenover de geloofsgemeenschap. Aan de andere kant heeft de geloofsgemeenschap bepaalde structuren en machtsverhoudingen. De domineeskerk of pastoorparochie is een taai verschijnsel. Die bestaande structuren sluiten niet altijd soepel aan op de wisselende gaven en wensen van de vrijwilligers in hun omgang met ex-gedetineerden.

Mijn vragen zijn dus: hoe eerlijk ben je over je geloofsgemeenschap; hoe gastvrij is zij? En hoe is de balans tussen je trouw aan de ex-gedetineerde en aan de geloofsgemeenschap? Zit je er wel eens tussenin?

2. De rol van de *instructeur* veronderstelt enige kennis van de liturgie en het vermogen om die begrijpelijk uit te leggen. Daar moet de vrijwilliger zelf misschien ook wel wat toerusting voor krijgen, maar dat zal wel geregeld zijn in de Kerk met Stip. Hier zie ik vooral kansen, want ook onder de gemeenteleden, vooral de jongeren, neemt de kennis van liturgie en de Bijbelse taal af. Een regelmatige uitleg van de liturgische en Bijbelse abc's is een goede onderhoudsbeurt voor de hele gemeente.

Mijn vraag is: wordt die kans door de geloofsgemeenschap ook gepakt? Wordt de Kerk met Stip daadwerkelijk een lerende geloofsgemeenschap?

3. De rol van *netwerker* veronderstelt sociale vaardigheden, maar ook mensenkennis en kennis van de mensen. Het vergroten van het netwerk van de ex-gedetineerde werkt alleen als je zorgt voor passende contacten. Maar hoe goed kennen we elkaar in de kerk? Het is mij als predikant vaak opgevallen dat zelfs veel regelmatige kerkgangers elkaar

niet kennen. Ik zei het al: velen hebben in de geloofsgemeenschap hun eigen netwerkje, zodat de geloofsgemeenschap geen club is, maar een verzameling netwerkjes. Dat biedt kansen voor de netwerkjes waarin de vrijwilliger zich beweegt. Die worden door de extra aandacht voor en door de ex-gedetineerde versterkt, komen vermoedelijk ook in beweging en in een leerproces, maar het is de vraag hoe dat doorwerkt op de andere netwerkjes. Het risico bestaat dat de verschillen juist worden versterkt en daarmee ook de afstand; dat de subgroepjes zich verzelfstandigen.

Daar komt nog wat bij: als nieuwkomer word je pas echt opgenomen in een netwerk, als je ook een functie krijgt; als je zelf een knooppuntje wordt en iets kunt doen in de geloofsgemeenschap. 'Binnenkomers verlangen vrijheid, geen vrijblijvendheid' (Schelling, 85). Dat kan de geloofsgemeenschap versterken, maar het vereist ook begeleiding. De vraag is: door wie? Het lijkt mij niet logisch dat dit ook een taak is van het maatje? Het lijkt me eerder een taak voor het gemeentelid dat voor die functie verantwoordelijk is. Maar is dat geregeld? Het risico bestaat dat de vrijwilliger zich teveel verantwoordelijk gaat voelen. Bovendien kan het de geloofsgemeenschap ook confronteren. Vertrouwen we die taak toe aan een ex-gedetineerde? Zo'n reactie van onrust, wantrouwen, of angst is psychologisch gezien een natuurlijke impuls (Furet 1987, 131), maar de ex-gedetineerde voelt de afwijzing scherp aan. Dat kan de vrijwilliger vervullen met plaatsvervangende schaamte of zelfs boosheid; dat is niet prettig. Het kan een gevoel van afstand tot de eigen geloofsgemeenschap oproepen.

De vragen betreffen dus de twee kanten van de relatie tussen geloofsgemeenschap en ex-gedetineerde: a) Is de geloofsgemeenschap uniform of bestaat die uit netwerkjes? Herken je dat maatjes een eigen netwerk hebben? Hoe reageren de verschillende netwerken op jouw rol als maatje en hoe reageren ze op elkaar? b) Krijgt de ex-gedetineerde ook een taak of functie? Hoe reageren anderen? Hoe ervaar je die reacties? Wie begeleidt hem of haar dan?

4. De rol van *bemiddelaar* of manusje van alles veronderstelt dat je de weg weet in het oerwoud van de gemeentelijke en sociale instanties. Dat is te leren. Ook hier kan de vrijwilliger veel sympathie winnen die afstraalt op de geloofsgemeenschap. Bovendien verrijkt de vrijwilliger de geloofsgemeenschap met praktische kennis en betrokkenheid op de samenleving; dat is in het bijzonder voor de diaconie waardevol. Maar er is ook een prijs. Instanties zijn niet altijd zo gastvrij, regels staan oplossingen soms in de weg en dan kan de bemiddeling meer tijd gaan kosten dan je had gepland. Ex-gedetineerden lopen bij hun terugkeer in de samenleving al snel frustraties op en ze kunnen er niet altijd even beheerst mee omgaan. Dat heeft zowel te maken met hun verblijf onder het regime van de detentie als met hun persoonskenmerken (Berger 1975). Die frustraties leiden voor het maatje tot spanning in het contact met de instanties en met de ex-gedetineerde. Ook hier kom je er als vrijwilliger makkelijk tussen te zitten. Bovendien ga je, als je een goed contact opbouwt met je ex-gedetineerde, ook met de ogen van die ander naar de instanties kijken en de plaatsvervangende ergernis meevoelen. Dat alles belast jezelf, maar mogelijk ook je thuisfront.

De vraag is: hoe ga je om met de overbelasting en de frustraties van de ander en jezelf. Wat merken ze er thuis van? En wat merken ze er in je geloofsgemeenschap van?

5. De rol van *pastor* hoef je als maatje niet zelf te vervullen; je kunt daarvoor verwijzen binnen de gemeente. Opnieuw verwacht ik: dat zal in de Kerk met Stip wel goed geregeld zijn. Dus je weet wie je waarvoor, waar en wanneer kunt bereiken. Maar toch krijg je door het contact zelf ook de rol van vertrouwenspersoon en als je er aanleg voor hebt, neem je ook pastorale trekjes aan. Die heb je zeker nodig als je betrokken bent bij de 'warme' overdracht. Dat veronderstelt pastorale vaardigheden en daarin word je toegevoegd. Daarmee verrijkt je de hele geloofsgemeenschap en dat is een grote kans, want daarmee wordt zij een meer pastorale gemeenschap. Een risico is dat er vanwege die pastorale rol meer van je verwacht gaat worden, dan feitelijk uitgesproken wordt. Ik las bijvoorbeeld dat van vrijwilligers een niet aflatende steun wordt verwacht (*Handboek justitiepastoraat*, 277). Dan wordt de lat heel hoog gelegd. Door wie wordt dat verwacht? En hoe ga je dan met je eigen grenzen om?

Hier is de vraag hoe het pastorale netwerk in de gemeente werkt voor de ex-gedetineerde? Een vraag is ook of je als vrijwilliger zelf de rollen van maatje en pastor uit elkaar kan houden? Hoe ga je om met je eigen grenzen? Kan daar in de geloofsgemeenschap over gesproken worden en wordt dat erkend?

Ik rond mijn vragen af. Er zijn er vast meer. Voor mij is de centrale vraag hoe de balans van geven en ontvangen is tussen vrijwilliger en geloofsgemeenschap? Worden loyaliteit en inzet over en weer gezien en erkend? Daarmee verbonden is de vraag: hoe vrij kan de vrijwilliger blijven als hij/zij tussen twee vuren zit? Dat kan in verschillende relaties gebeuren: tussen ex-gedetineerde en kerk; tussen ex-gedetineerde en diens problemen; tussen ex-gedetineerde en de instanties; tussen eigen geloof en praktische problemen; tussen kerk en gezin?

Bijbels beeld

Wat nodig is in verbinding A zie ik voor me met een Bijbels beeld: de uitzending van de discipelen door Jezus. Belangrijk is dat Jezus hen steeds met z'n tweeën uitzendt. Vrijwilligerswerk doe je samen met anderen. Maar er is nog iets. Wat we vaak vergeten is dat de Bijbel ook vertelt dat de discipelen terugkeren. Met blijdschap keren ze terug naar Jezus, zegt Lucas (10,17). Marcus vertelt (6,30-31): ze komen terug en vertellen Jezus over alles wat ze gedaan hebben en wat ze geleerd hebben. En dan zegt Jezus: ga nu maar naar een eenzame plaats om alleen te zijn en een tijdje uit te rusten. De terugkeer is dus nodig om blijdschap te delen, voor rapportage, voor debriefing en om uit te rusten, pauze te houden, van ophouden te weten.

Hier ligt een belangrijke vraag voor (de leiding van) geloofsgemeenschappen: is er aandacht voor deze 'terugkeer' van de uitgezonden vrijwilliger en hoe wordt daar vorm aan gegeven? Hoe ervaart de vrijwilliger deze vormgeving van de 'terugkeer' en wat zou daaraan verbeterd kunnen worden, zowel voor de vrijwilliger als voor diens geloofsgemeenschap als voor de ex-gedetineerde?

Onderzoeksplan

Kerken met Stip en vrijwilligers en maatjes worden uitgenodigd om mee te denken over het doel en het belang van verder onderzoek. Het gaat dan om vragen als: wat willen we door dit onderzoek te weten komen en waar is dat goed voor, en voor wie? Binnen een verder uitgewerkte onderzoeksopzet kunnen studenten aan de Protestantse Theologische Universiteit onderzoek gaan doen voor hun master these. Ze kunnen dan kiezen of ze het accent leggen op gemeenteopbouw, pastoraat of diaconaat.

Voor vragen, reacties en suggesties kunt u een e-mail sturen naar:

rjdevries@pthu.nl.

Literatuur:

- Handboek justitiepastoraat* (2009), onder red. van A.H.M. van Iersel en J.D.W. Eerbeek, Budel.
- W. Berger (1975), 'Justitiepastoraat: een vergrootglas voor het algemene pastoraat', *Helpen bij leven en welzijn*, Nijmegen, 117-126.
- J. Firet (1987), "'Als medegevangenen". De verantwoordelijkheid van de gemeente voor het gevangenispastoraat', in: J. Firet, *Spreken als een leerling. Praktisch-theologische opstellen*, Kampen, 130-142.
- J. de Hart (2011), *Zwevende gelovigen. Oude religie en nieuwe spiritualiteit*, Amsterdam.
- Y. Kragt (2007), *Vrijwillig achter de tralies*. Afstudeerproject Fontys Hogeschool Sittard.
- P. Schelling (1996), *Tegen de stroom in. Waarom mensen toetreden tot de kerk*, Zoetermeer.